

Moeten we ons schuldig voelen? Over milieu, geloof en vergeving

Sake Stoppels

Sinds ik op Facebook zit valt het me des te meer hoe mobiel we zijn. Ik krijg foto's te zien van over de hele wereld, met name vakantiefoto's. We vliegen eindeloos heen en weer en nooit lees ik over enige gêne rond onze energieverblindende manier van leven. Onlangs was ik bij een ontmoeting van een groep Nederlandse theologen die pas tijdens een congres in de Verenigde Staten elkaar wat leerden kennen en ook uitwisselden waar ze zoals mee bezig waren. Kennelijk moeten we het vliegtuig pakken om elkaar tegen te komen.

Elk weldenkend mens weet in deze tijd dat onze aarde zo ongeveer op de rand van een catastrofe staat en dat een ingrijpende ombuiging geboden is. Voor de manier waarop we momenteel in het Westen wensen te leven, zijn drie of zelfs meer aardes nodig en dan is het rekensommetje gauw gemaakt: dat kan dus niet. Journalist en IZB-man Koos van Noppen vergeleek in zijn brochure 'Messentrekken bij de Nachtwacht' onze huidige manier van leven met de messentrekker die in 1975 de Nachtwacht van Rembrandt doelbewust ernstig beschadigde. Hij schreef onder meer het volgende: "De vergelijking gaat mank, inderdaad, want het is in werkelijkheid nog veel erger. Rembrandt was op het moment van de aanslag al ruim 300 jaar dood. Maar vandaag wordt onherstelbare schade toegebracht aan de schoonheid van de schepping, in aanwezigheid van de Kunstenaar. Alsof je een topstuk molesteert, terwijl de schilder naast je staat. Hoelang zal hij dat aanzien? Christenen zeggen zelfs de Maker te eren en te aanbidden..."

Geloof dat er niet toe lijkt te doen...

Het doet Van Noppen pijn dat christenen qua milieugedrag zich in niets lijken te onderscheiden van wie dan ook. Hun geloof in een liefdevolle Schepper leidt niet tot een andere, meer zorgzame manier van omgaan met Zijn schepping. Toen Van Noppen's vrouw zich meldde bij de plaatselijke werkgroep van Milieudefensie, was de reactie er een van verbazing: "Ben je lid van een kerk? Daar hebben ze toch helemaal niets met het milieu?" Dat is het beeld kennelijk bij de buitenwacht en dat beeld is ook zeker niet ongegrond. Recent waren mijn vrouw en ik op kraambezoek bij onze overburen, toegewijde reiki-beoefenaren. We bleken een gedeelde passie te hebben rond de zorg voor het milieu. Ik ervoer op dit punt veel meer verbondenheid met hen dan met de meeste mensen uit onze kerk. Jarenlang was het milieu vooral een 'links' en daarmee verdacht thema waar veel christenen zich verre van hielden. Pas de laatste jaren zien we een inhaalslag, maar per saldo is de kerk nog steeds geen uitgesproken partner in de milieubeweging. Met name trouwe kerkmensen stemmen overwegend niet op de meest milieubewuste partijen.

Hoe profetisch is de prediking?

Koos van Noppen schopt ons hard tegen de schenen met zijn intro over de vernieling van de Nachtwacht. We zijn geneigd om die vergelijking weg te schuiven ('dat is toch heel iets anders?!'), maar Van Noppen heeft in mijn ogen hier echt een punt. Want ja, we maken kapot en dat weten we heel goed. We kunnen onze ogen niet meer sluiten voor ons eigen gedrag. Niemand kan meer doen alsof zijn neus bloedt. Profeten roepen verzet op, vooral omdat ze concreet worden en de vinger op de zere plek leggen. Maar wat zien we daarvan terug in hedendaagse prediking? Ik heb heel wat kerkdiensten meegemaakt, maar kan me weinig profetische preken rond milieukwesties herinneren. Natuurlijk komt het thema van tijd tot tijd langs, maar vrijwel nooit monden preken uit in profetische

oproepen die echt ingaan tegen onze gangbare manier van leven. Licht dat te gevoelig? Mag prediking rond de schepping ook pijn doen in de gemeente of durven we daar onze vingers niet aan te branden? Heel concreet: durven we bijvoorbeeld iets te zeggen over ons eindeloos vliegen? Meer en meer worden vliegvakanties heel gewoon, terwijl we weten dat het vliegverkeer een van de grote boosdoeners is. We zijn in de kerk vaak allergisch voor betutteling, maar zouden er op dit vlak geen taboes doorbroken moeten worden? Positiever: kunnen we (ecologische) leefregels ontwikkelen en elkaar beloven dat we bepaalde dingen gewoon niet (meer) doen? Met dat laatste bevinden we ons al niet meer in de sfeer van schuld, maar in een positieve beleving van de schepping en dankbaarheid jegens de Schepper. Dat loopt vanzelfsprekend uit in zelfbeperking als het gaat om ons milieubeslag. Belangrijk in dit verband is de groene pauselijke encycliek 'Laudato si' van paus Franciscus. Diepgravend dacht hij na over de milieucrisis en wat er moet gebeuren. Ook buiten de kerk heeft deze encycliek de aandacht getrokken en waardering geoogst. De encycliek ontleent zijn naam aan het refrein in Franciscus' Zonnelied, "Geprezen zijt Gij, mijn Heer". Dat zet meer in bij de goedheid van God en bij de vreugde over de schepping dan bij schuldgevoel en dat valt te prijzen. Tegelijk is de paus echt op zoek naar iets als een ecologische bekering.

Vergeving als comfortzone?

Hoe zit het met schuld en schuldgevoel rondom onze manier van leven? Werkt dat uiteindelijk niet vooral verlamdend? Dat is kritiek die Van Noppen ten deel is gevallen. Toch zou ik schuld en schuldbesef er graag in willen houden. Als ik het weer beperk tot het vliegen, dan verbaast het me regelmatig hoezeer we ons schijnbaar probleemloos naar Schiphol spoeden voor de zoveelste vliegreis. Met name jonge mensen nemen met het grootste gemak het vliegtuig, terwijl je zou denken dat vooral zij baat hebben bij een radicale omslag. Het gaat immers om hun toekomst. Ik zie daar eigenlijk niets van terug. Elk jaar groeit het aantal passagiers, Lelystad is onontkoombaar. Mag je hier enig schuldbesef cultiveren?

In dit verband is een recent artikel van Arie de Fijter in *De Nieuwe Koers* interessant. Hij wijst – in het spoor van de Amerikaanse historicus Wilfred M. McClay – op het blijvend schuldbesef in een wereld die zich heeft losgemaakt van God. Je zou dan minder schuldbesef verwachten, maar dat lijkt niet het geval te zijn. De mens weet zich schuldig door alles wat hij in technische zin heeft gerealiseerd. De techniek heeft ons veel zegeningen gebracht, maar meer dan ooit zien we ook de keerzijde van een ongebreidelde technologische ontwikkeling. Ook zonder God blijken we ons schuldig te weten. Daar tegenover plaatst de Fijter christenen die zich graag ophouden "in de comfortzone van alomtegenwoordige vergeving." De Fijter wijst op de gelijkenis van de farizeeër en de tollenaar (Lukas 18) en daarmee op de reinigende werking van schuldbesef. De tollenaar gaat anders naar huis dan hij gekomen is. De farizeeër daarentegen gaat zoals hij kwam. Schuldbesef en schulderkenning hoeven dus zeker niet te verlammen. Zou dat ook voor ons milieugedrag kunnen gelden? Zolang we nog volop de ruimte hebben om onze individuele levensstijl om te buigen richting een verantwoorde verkleining van onze ecologische voetafdruk en we dat niet doen, is er mijns inziens reden om van schuld te blijven spreken. In de kerk hebben we weet van schuld, maar vooral van vergeving. Maar hoe ligt dat hier? Kunnen we spreken over vergeving van milieuschuld? En zo ja, wat betekent dat dan concreet? Alle reden voor een diepgaand theologisch gesprek over deze thematiek. Bij voorkeur zonder te vliegen...

Sake Stoppels is lector Theologie aan de Christelijke Hogeschool te Ede en wetenschappelijk beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland.